

معرفی فرش سراب^۱

آرزو محمدی، کارشناسی ارشد فرش، دانشگاه هنر

a.m_deaf@yahoo.com

سید جلال‌الدین بصام (نویسنده مسئول)، دانشیار مؤسسه آموزش و ترویج کشاورزی

bassamsje@hotmail.com

یوسف صمدی بهرامی، دانشکده‌ی هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر

chantecarpet@yahoo.com

محمدرضا خیرالهی، عضو هیئت علمی، مربی گروه فرش، دانشکده‌ی هنرهای کاربردی، دانشگاه هنر

Kheirollahi.r@art.ac.ir

چکیده

فرش‌های دست‌باف سراب از جمله فرش‌های اصیلی است که علی‌رغم داشتن بافت، طرح، نقش، رنگ و ابعاد سبک خاصی دارد که منابع اطلاعاتی زیادی درباره آن وجود ندارد. با توجه به این که این منطقه از مناطق قدیمی بافت فرش است لازم است با انجام پژوهش نسبت به احیاء و جلوگیری از بین رفتن آن‌ها صورت بگیرد. این پژوهش از منظر روش تحقیق در دسته پژوهش‌های توصیفی - تحلیلی با رویکرد تطبیقی است و تمامی نمونه‌ها به روش تصادفی از میان فرش‌های روستایی و شهری سراب انتخاب شده و مورد مطالعه، توصیف و تحلیل قرار گرفته است. کلیه اطلاعات این نوشتار از طریق منابع کتابخانه‌ای، مطالعات میدانی و مصاحبه با اساتید با تجربه و همچنین عکاسی شخصی از فرش‌های سراب گرد آورده شده است تا از این طریق به باز تولید و احیاء طرح و نقش این دسته از فرش‌های کمک نموده و راه بافت مجدد طرح‌های قدیمی برای بافندگان جدید هموار شود. با بررسی و مطالعه بیشتر بافت، طرح، نقش، رنگ، ابعاد فرش‌های سراب یافته شده شامل ذهنی‌باف، زمینه کف ساده، ترنجی، شکسته و بافت به روش تکنیک گره متقارن، رنگ شتری و کناره است.

واژه‌های کلیدی: سراب، فرش، بافت، طرح، نقش، رنگ، ابعاد

۱- این مقاله مستخرج از پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد با عنوان بررسی تطبیقی فرش سراب و فرش کلیایی در دانشکده هنرهای کاربردی دانشگاه هنر با راهنمایی دکتر سیدجلال‌الدین بصام و آقای یوسف صمدی بهرامی و مشاوره آقای محمدرضا خیرالهی است.

مقدمه

صنایع دستی در هر منطقه‌ای نشانه فرهنگ، هنر و تاریخ مردم آن منطقه است. یکی از شاخه‌های این هنر، فرش‌بافی است که با شیوه‌ها و روش‌های مختلف بافته می‌شود. بافندگان هر منطقه براساس اصول و قواعدی خاص و منحصر به فرد منطقه به بافتن دست‌بافت‌ها مشغول هستند که متفاوت با دیگر مناطق بوده و این تفاوت ریشه در فرهنگ و سنت هر قوم و قبیله‌ای دارد. از عوامل تأثیرگذار در تفاوت‌ها و تشابه‌های این دست‌بافت‌ها پابندی به سنت‌های قومی، ازدواج‌های قومی، مهاجرت‌ها و دادسدهای تجاری را می‌توان نام برد. این پژوهش از منظر روش توصیفی-تحلیلی با رویکرد تطبیقی است. نمونه‌ها به روش تصادفی به تعداد متناسب با آنچه از فرش‌های سراب موجود است مورد مطالعه قرار و توصیف و تحلیل قرار گرفته شده است. جامعه آماری در این پژوهش متناسب با فرش‌های به دست آمده در روستاهای سراب است.

موقعیت جغرافیایی، طبیعی، تاریخی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی شهرستان سراب

شهرستان سراب از شمال شرق با استان اردبیل، از سمت غرب با هریس، بستان‌آباد و از جنوب با میانه همسایه است. شهرداری این شهر در سال ۱۳۱۴ تأسیس شده است و شهر زیبای سراب دارای آب و هوای مدیترانه‌ای گرم، استپی (درختچه)، سرد، کوهستانی، زمستان‌های پربرف، تابستان‌های معتدل، بلندترین قسمت سراب کوهستان سبلان و پست‌ترین بخش این شهر دشت با ۱۶۵۰ متر ارتفاع است، کوهستان بزغوش در جنوب جلگه سراب واقع قرار گرفته است و پوشش گیاهی آن را بیشتر استپی، درمنه، گون، گل‌گاوزبان، آویشن و در شمال آن تنگرس تشکیل داده است (حبیبی، ۱۳۹۱: ۸۴ و ۸۵). سُوین، آغمیون، پَسَلَر و تاجیار از مهم‌ترین رودخانه‌های جاری در منطقه سراب که از دامنه‌های سبلان سرچشمه گرفته و از شمال به جنوب جریان دارند و یکی از مناطق نسبتاً پر آب استان آذربایجان شرقی است (صادقی مقدم، ۱۳۹۶: ۱۳). شهر سراب به علت قرار گرفتن در جلگه هموار با خاک غنی و آب کافی، در زمینه اقتصادی و کشاورزی و دامداری یکی از مراکز مهم پرورش دام و دام‌پروری استان آذربایجان شرقی است و مهم‌ترین روستاهای آن: آب‌فروشان، الله‌حق، شالقون و جلده‌باخان نام دارد (حقیقت، ۱۳۷۶: ۲۷۰). وجود تپه‌های باستانی و دو کنیه اورارتویی مربوط به سال ۶۸۰ تا ۷۱۳ ق.م که آرگیشتی دوم دربار پیروزی‌های خود در این منطقه اطلاعاتی را نوشته که بیان‌کننده اهمیت این منطقه است (حبیبی، ۱۳۹۱: ۸۵). سراب در دوره‌های مختلف تاریخی همیشه تحت تأثیر رونق و قدرت و اقتدار دو شهر بزرگ و مشهور آذربایجان یعنی اردبیل و تبریز قرار داشته به خصوص بعد از ظهور اسلام و در زمان‌های دولت‌های صفوی و قاجار که این دو شهر مرکز مسائل سیاسی و حکومتی و ولایتی بودند، از مسجدهای معروف سراب می‌توان به اوج‌گوزلی،

صدرالدین، نجارلار، شازده، قره‌دش، حاج‌عظیم، حاج سلطان شاهرودی، ایلاتلو، اهرلو و آق مسجد و غیره را نام برد و همچنین دارای دو محله قدیمی است که ریشه در مسائل تاریخی و مذهبی دوره صفوی دارد و به نام محله حیدری‌ها و نعمتی‌ها مشهور است. آثار تاریخی سراب عبارت‌اند از: ۱. سنگ‌نبشته اورارتویی رازلیق ۲. کتیبه نشتبان ۳. چهار طاقی ساسانی ۴. مسجد جامع سراب (همان، ۹۰ و ۹۱).

بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۵ جمعیت شهر سراب به شرح زیر بوده است:

جدول ۱- جمعیت شهر سراب

سال	۱۳۶۵	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت به نفر	۳۳۵۵۲	۳۶۷۱۹	۴۷۳۳۵	۵۹۴۹۳	۵۹۳۰۷

(سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۹۵)

مردم این شهر مسلمان و پیرو مذهب شیعه دوازده امامی بوده و به زبان آذری (ترکی) صحبت می‌کنند و زبان فارسی، زبان رسمی و اداری این شهر است. در شهر سراب تمام مراسم مربوط به اعیاد و مراسم‌های عزاداری برگزار می‌شود. یک هفته پیش از آغاز ماه محرم با مراسم طشت‌گذاری در حسینیه‌ها، دسته‌های عزاداری آغاز مراسم عزاداری را اعلام کرده و خانواده‌ها روزهای تاسوعا و عاشورا خیرات می‌دهند. از غذاهای محلی سراب می‌توان از آش دوغ و آبگوشت یاد کرد. صنایع دستی این شهر به خاطر مرغوبیت، نقشه و رنگ، بسیار معروف بوده و از جمله مهم‌ترین این صنایع شامل قالیچه و کناره‌های بسیار بادوام و خوش نقش و نگار است (حبیبی، ۱۳۹۱، ۸۸ و ۸۹).

تاریخچه فرش بافی شهرستان سراب

سراب شهری با بیست و یک روستا و با تهیه کناره‌ها و پادرهای مرغوب در اندازه‌های مختلف معروف است (یساولی، ۱۳۷۵: ۱۸۶). در گذشته تا به الان یکی از مراکز مهم قالی‌بافی استان آذربایجان بوده است. بر طبق آمار سال ۱۳۷۵ فرش‌های بافته شده در سراب بیشتر در قواره‌های ذرع و نیم، دو ذرعی و کناره‌هایی با عرض یک متر و طول ۳ تا ۶ متر بافته می‌شده و نقشه‌های آن ترنج‌های شش ضلعی با نقوش هندسی و رنگ‌های کلاسیک قرمز، آبی، سورمه‌ای و نخودی است (نصیری، ۱۳۸۵: ۷۴).

ویژگی‌های فرش سراب: فرش سراب عمدتاً به دو گروه تقسیم می‌شود: ۱. روستایی ۲. شهری

تصویر ۱- کناره، شش ترنج کف ساده، ۳۷۰ × ۹۰، حدود ۸۰ سال، تار و پود پشم، متقارن، سراب، مجموعه صمدی‌بهرامی، ۱۳۹۹

جدول ۲- ویژگی‌های مناطق قالی‌بافی سراب

فرش روستایی	فرش شهری دهه اول ۱۳۰۰	فرش شهری (در حال حاضر)
تمام پشم	پشم و کرک دست‌ریس	پشم و پنبه
۳۰۰×۱۰۰، ۴۰۰×۱۰۰ ۳۰۰×۱۵۰، ۴۰۰×۲۰۰	ذرع و نیم، قالیچه، قالی ۶، ۹، ۱۲، ۱۸ و ۲۴ متری	بزرگ‌تر با اندازه خانه‌ها
بین ۲۰ تا ۳۰ رج	۳۰ تا ۵۰ رج	بین ۲۰ تا ۴۰ رج
متقارن (ترکی)	متقارن	متقارن
تخت‌باف یک پود و دو پود		لول‌باف دو پود
گیاهی در گذشته و شیمیایی در حال حاضر	گیاهی	گیاهی در گذشته و شیمیایی در حال حاضر
هندسی و شکسته	طرح‌های تبریز و اراک، شکارگاه، شاه‌عباسی و مادر بچه	گردان
حصیری دوتایی	متصل	گرد ساده در قالی
جلده‌باخان	شهر سراب (فرشی، ۱۳۹۷)	شهر سراب
منبع	(صمدی بهرامی، ۱۳۹۹)	

بافتندگان منطقه سراب کناره‌هایی با ترنج‌های تکراری بر زمینه رنگ شتری می‌بافتند، زمینه اطراف ترنج گاه با طرحی شبکه مانند یا خطوط موازی پوشش یافته است. گره متقارن با تراکم نسبی ۷۸۵ گره در دسی متر مربع از مشخصه‌های بافته‌های سراب است (اریایی، ۱۳۹۱: ۱۹۶). قالیچه سراب بلند، نرم و فشرده و حاشیه خارجی آن که مداخل و کنگره‌های شکل است و قالیچه‌های جدید زمخت و فشرده هستند و لطافت گذشته را ندارند اما هنوز هم با قالیچه‌های سایر نقاط متفاوتند (یساولی، ۱۳۷۵: ۱۸۶). هر تخته قالی کناره اصولاً از یک بخش اصلی و مرکزی درست شده است که به آن متن یا زمینه می‌گویند و در اصطلاح محلی منطقه سراب یئر معروف است. برای زیباتر نشان دادن این قسمت به عنوان فضای اصلی قالی بوده که دور تا دور آن را در دیوار قرار می‌دهند که از این دو بخش حاشیه اصلی و فرعی تشکیل شده است.

حاشیه اصلی یا حاشیه وسط کناره در منطقه سراب با نام‌های بالا حاشیه، آق زنجیره و یلان که عموماً تابع نقوش متن است و از آن پیروی می‌کند ولی در دست‌بافته‌های روستایی این قاعده چندان رعایت نمی‌شود، بیشتر با ذوق و سلیقه بافته که نقش و نگاره‌هایی در آن درست می‌کردند، در طرفین حاشیه اصلی، حاشیه‌های فرعی وجود دارد که با نام‌های زنجیره و تیرمه خوانده می‌شوند که دور تا دور کل قالی کناره را بافت ساده‌ای احاطه کرده که به آن لوار می‌گویند و در منطقه سراب کور گفته می‌شود (صادقی مقدم، ۱۳۹۶: ۵۸ و ۵۹). قاب کوچک خارجی دارای نقش دندان‌های دو رنگ بوده و در کنار عریض‌ترین حاشیه معمولاً مربع‌های کوچکی به تناوب گل‌ها و یا دسته‌های کوچک گل را در خود قرار داده است. بدون اشتباه، بررسی ما کلاً در جهت تأیید قالی‌های قدیمی است و در مورد قالی‌های جدید، این بررسی بسیار ملاحظه‌کارانه است (هانگلدین، ۱۳۷۵: ۶۰).

مشخصات فرش ماهی سراب

فرش‌های ماهی سراب در ابعاد مختلفی بافته می‌شود که عمدتاً ذرع و نیم، قالیچه ۴، ۶، ۹ متری، ۱۲ و گاه‌ها ۱۸ یا ۲۴ متری، دارای حاشیه و پنج متن هستند که این پنج متن در زمان حال در سه رنگ سرمه‌ای، قرمز یا مسی و سفید بافته می‌شوند و به علاوه درصد کمی از فرش‌ها به صورت کناره تک متنی ۶ و ۹ متری تک متن نیز بنا به سفارش مشتری بافته می‌شود. مواد اولیه فرش‌های ماهی سراب شامل چله یا بویلوک، ۱۲، ۱۵ و ۱۸ لا و عمدتاً پنبه و گاهی با درصد کمی پلی‌استر هستند که از بازار داخلی تهیه می‌شود. پود کلفت یا آرقاج که از جنس پنبه بوده، ۲۰ الی ۴۰ لا نمره ۱۰ و ۲۰ مورد استفاده قرار می‌گیرد، پود نازک که ۳ یا ۴ لا، نخ پشم که برای فرش ۴۰ رج از پشم دست‌چینی بازار داخلی و برای فرش ۵۰ رج از پشم وارداتی کشورهای اورگوتنه و نیوزیلند از نخ پشم دو لای نمره ۱۷ یا نمره ۲۰ استفاده می‌شود. رنگرزی پشم در گذشته گیاهی بوده و اکنون از رنگرزی صنعتی استفاده می‌شود و همچنین دارهای قالی بیشتر چوبی و گاهی فلزی است (فرشی، ۱۳۹۷).

تصویر ۲- فرش ماهی درهم، سراب (فرشی، ۱۳۹۷)

طرح و نقش فرش سراب

نقش قالی‌های سراب ترکیب تزیینی از چهار لچک و یک ترنج، محیط، یا لبه خارجی این ترنج‌ها دندانه دندانه، بیشتر چنگکی و به‌طور عمده با زمینه پشم شتری بافته شده است. لچک‌ها عموماً با نقش‌های آبی -

آجری روشن، شباهت بسیاری به ترنج مرکزی دارند. مجموعه این نقوش (ترنج-لچک) در زمینه‌های پر شده از ساقه‌ها و شاخه گل‌ها و برگ‌های نخلی تشکیل یافته است. در حاشیه‌ها که از سه قسمت تشکیل شده، ترکیب هندسی کامل شده و زمینه نگاره‌های هندسی و برگ‌های دنداندار را که به تناوب تکرار می‌شود، در خود قرار داده است (یساولی، ۱۳۷۵: ۱۸۶).

در نقوش فرش‌های کناره‌ای سراب تنوع زیاد از نمادهای اصیل قدیمی دیده می‌شود که گویای تاریخ باستانی مردمان این منطقه است. بافته فرش با الهام از طبیعت آذربایجان که آمیخته شده از دشت‌ها، کوه‌ها و آبگیرها و رودها، توانسته است آیین تمام‌نمایی از این جغرافیا را به زبان ایما و اشاره و نماد برای ما به تصویر درآورد. این فرش با داشتن مشخصات زمین‌شناختی، به مانند نقشه توپوگرافی باستانی از طبیعت شمال غرب ایران بوده و در عین حال، مشخصه‌های زندگی کوچ‌رو و عشایری را نیز در خود قرار داده است. اشکال ساقه‌ها، برگ‌ها و گل‌ها، نشست، برخاست بر ساقه گل‌ها و غیره همگی نشانه‌ایی از محیط طبیعی بوده که در دیده و دل هنرمندان بومی حک شده و سپس بر موضوع هنری انتقال یافته است. هنرمند فرش‌باف این دیار با دیدن این نمایش‌های طبیعت، خود را مقید به ثبت تصاویر کرده و با جولان دادن قوه تخیل خود، جهانی را همانند میل خود آفریده و با ساده کردن تصاویر، سعی داشتند جهان را تا حد ممکن ساده، قابل فهم و قابل تجسم نمایند (صادقی مقدم، ۱۳۹۶: ۶۴ و ۶۵). بهترین نوع کناره که از نظر مردم تبریز مرغوب‌ترین آن به شمار می‌رود دارای متن شتری رنگ زیبایی بوده که ترنج‌های لوزی شکل مسی رنگی در آن نقش بسته است و در این ناحیه تعداد قابل ملاحظه‌ای قالیچه و پادری تهیه می‌شده که متن اغلب آن‌ها آبی و یا نخودی و دارای ترنج‌هایی به اشکال هندسی بوده است (ادواردز، ۱۳۵۷: ۸۰). کارگاه مشایخی در سراب با ارائه فرش‌هایی ظریف و زیبا در زمینه طرح‌های ترنج‌دار هراتی به صنعت بافت این شهر شهرت قابل توجهی بخشیده است (نصیری، ۱۳۸۵: ۷۴).

در سراب تا حدی زیادی نقش‌ها و نمادهای معمول فرش‌های کناره‌ای از نقوش اهل منطقه پیروی می‌کنند؛ اما تغییراتی خصوصاً از لحاظ زیاد و کم شدن در آن‌ها دیده می‌شود به تناسب اندازه بسیار خاص کناره‌ها متفاوت است. تعداد و انواع این نقوش از غنای زیادی برخوردار بوده است.

در کناره‌های سراب نقوش انسانی و حیوانی به نسبت دیگر نقش‌ها نقش آن‌ها معلوم بوده و تا حد زیادی قابل دیدن هستند. با این که در بافت و پرداخت این طرح‌ها نیز از خط‌ها و نمایه‌های قراردادی استفاده شده است. از آن‌جا که بیشترین نقش‌مایه‌های فرش از این دست است و حتی بیشتر نقوش تزینی انتزاعی نیز از نقوش گیاهی جدا شده‌اند، با این وجود این نمادها قابل دیدن از هم‌دیگر نیستند و گل‌ها و گیاهان

تخیلی و فانتزی هستند. نقوش طبیعت بیشتر مسیرهای رودخانه‌ها و جویبارها و ستاره‌های مورد استفاده در کناره‌های سراب هستند. ترنج‌ها می‌توانند به‌مثابه آبیگرهایی در مسیر رودخانه‌ها دریافت شوند. خط‌های راه دسترسی و چسبیده به هم که در بعضی کناره‌ها دیده می‌شوند، خیلی شبیه به مدل‌های درختی از رودخانه‌ها و جویبارها هستند (صادقی مقدم، ۱۳۹۶: ۶۵ و ۷۲). نقوش انتزاعی نقوشی هستند الهام گرفته از طبیعت مانند نگاره‌های S, T و X که نماد سر پرنده، آدمک و چلپا در دست‌بافته‌های منطقه غرب ایران است و پیرامون عشایر سراب که از اسلوب خاصی پیروی نمی‌کند.

جدول ۳- تصاویر برگرفته از فرش سراب

ردیف	نام	تصویر	طرح	ردیف	نام	تصویر	طرح
۱	لچک ترنج			۴	ساقه گل		
۲	رود			۵	ترنج لوزی		
۳	ساقه، برگ و گل			۶	مشایخی (ترنج‌دار هراتی)		
		منبع تصاویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی ۱۳۹۹		مأخذ: Raoul E. Tschbull, 97		منبع طرح‌های خطی: نگارنده	

جدول ۴- تصاویر برگرفته از فرش سراب

نام	تصویر	توضیحات	نام	تصویر	توضیحات
نقوش انسانی			نقوش حیوانی		
آدمک		شر و خیر	سر پرنده		باران خواهی
آدم		بافنده	لاک پشت		طول عمر و باروری

نقوش انتزاعی		نقوش گیاهی			
خورشید		چلیا	قدرت و سلامت		نیلوفر
چهار عنصر، چهار جهت اصلی، یک سال چهار فصل		چهارپاره	-		گیاه

منبع تصاویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی ۱۳۹۹ و Raoul E. Tschebull, 97، منبع مطالب: صمدی بهرامی ۱۳۹۹

حاشیه: حاشیه فرش به نوارها و قسمت‌های پهن و باریک دوردور فرش گفته می‌شود که در انواع فرش‌های سراب، ابعادهای آن مختلف خواهد بود. حاشیه‌های فرش سراب اغلب در سه بخش است: **حاشیه پهن:** حاشیه پهن فرش‌های سراب بیشتر طرح‌های نقوش انتزاعی: گیاهی، حیوانی و سایر نقوش (اشیاء) دیده می‌شود.

حاشیه پهن (طرح‌های گیاهی، حیوانی و اشیاء)

حاشیه باریک: حاشیه باریک فرش‌های سراب بیشتر طرح آدمک، ترمه یا گل و برگ دیده می‌شود.

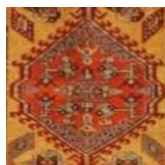

حاشیه باریک (طرح آدمک)

حاشیه باریک (طرح گل و برگ)

ترنج: ترنج‌های فرش سراب طرح‌های لوزی یا شش ضلعی یک یا چند تایی به صورت ساده یا دندانه‌دار دیده می‌شود.

ترنج لوزی (ساده) و ترنج شش ضلعی (دندانه‌دار)

لچک:

در لغت به نام گوشه است که مکان قرار گرفتن در قسمت گوشه زمینه ترنج است. به یک چهارم نقشه وسط شکل مانند و متفاوت در چهار گوشه متن زمینه در قالی بافی لچک معمولاً به صورت صاف یا قوسی شکل با گل و بوته سراب تزیین می‌شود.

نقش مایه: نقش مایه آن قسمت جزئی از طرح است که از کنار هم قرار گرفتن آن نقش (گل یا ماهی) فرش سراب ایجاد می‌شود.

نقش مایه (گل و ماهی)

لچک (طرح گل و بوته)

تصاویر ۳- برگرفته از فرش سراب، منبع تصاویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی، ۱۳۹۹ و فرش، ۱۳۹۷ و E.Tschebull, 92
Raoul 95-

ابعاد و اندازه‌های فرش سراب

نام فرش	مواد اولیه	نام طرح	تاریخ بافت	ابعاد	نوع گره و نوع بافت	رنگ	محل بافت
کناره	تار و پود پشم	دو ترنج گل دار آویز	۱۹ میلادی	۳/۴۰ × ۱/۵۵ متر	مقارن (ترکی)		شمال غرب ایران (سراب)
کناره	تمام پشم	هفت ترنج	حدود صد سال	۹۵ × ۴۰۵	مقارن (لول باف)	گیاهی	سراب
تصویر ۴. کناره سراب، مأخذ: Raoul E.Tschebull, 97 و منبع تصویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی، ۱۳۹۹							

نام فرش	مواد اولیه	نام طرح	تاریخ بافت	ابعاد	نوع گره و نوع بافت	رنگ	محل بافت
کناره	تار و پود پشم	ترنج	صدسال	۴۲۸ × ۱۰۰	مقارن (لول باف)	گیاهی و شیمیایی	سراب
							
کناره	پشم نمره ایرانی	ریز ماهی سراب	معاصر	۹۰ سانت در ۳ متر	مقارن	شیمیایی (قرمز مسی)	آذربایجان شرقی (سراب)
							
تصویر ۵. کناره سراب، منبع تصویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی، ۱۳۹۹ و فرشی ۱۳۹۷							
پرده‌ای	تار، پود پنبه و پرز پشم	افشان هندسی	حدود دو بیست سال	۲۲۵ × ۱۳۳	مقارن) تخت باف)	گیاهی	جلده‌باخان (سراب)
							
پرده‌ای	تار و پود پشم	ترنج کف ساده	حدود ۱۲۰ سال	۱۳۰ × ۲۲۰	مقارن) تخت باف دو پود)	گیاهی و شیمیایی	جلده‌باخان (سراب)
							
تصویر ۶. کناره سراب، منبع تصویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی، ۱۳۹۹							

نام فرش	مواد اولیه	نام طرح	تاریخ بافت	ابعاد	رنگ	محل بافت
جاجیم	تار و پود پشم	محرمات	حدود هشتاد سال		گیاهی	روستای سراب
						
گلیم	تار و پود پشم	محرمات افقی (سراب) تمام (پشم)	صد و بیست سال	۱۴۷ × ۳۸۲ متر	گیاهی	روستای سراب
						
تصویر شماره ۷. جاجیم و گلیم سراب، منبع تصویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی، ۱۳۹۹						

جدول ۵- توضیحات نقش مایه‌های فرش سراب

	آدمک		آدم
طلسم‌هایی هستند که در حاشیه بیرونی فرش آورده می‌شوند که نقش خیر و شر هستند و برای دفع شر به کار می‌رود.		معمولاً نقش خود بافنده و یا اشخاص مهم زندگی بافنده است.	
	نیلوفر		چلپا (خورشید) (د)

<p>نقش مایه‌های چلپا متفاوت گردونه خورشید، گردونه مهر و سواستیکا نتیجه دگرگونی خورشید آریایی است، نقش میان ترنج ترکی نتیجه دگرگونی شده از گردونه خورشید است که به خاطر دخالت بافندگان در زمان‌های مختلف دگرگون شده است.</p>	
	<p>ماهی درهم</p>
<p>نقش ماهی درهم یا هراتی در اواخر دوره صفوی در ایران مرسوم شده است در خراسان، کردستان و آذربایجان بافته می‌شود که نقش مایه آن به صورت چهار نقش مثل شکل ماهی و نقش لوزی کشیده به شکل گل و حلقه‌های چرخ متقارن قرار گرفته شده است.</p>	<p>چشم زخم</p> <p>از قدیم مردم به چشم نظر اعتقاد داشتند و بهترین راه جلوگیری از آن نقوش رسم شده از چشم می‌دانستند که باعث خستی شدن آن می‌شود. هنوز ترس از چشم وجود دارد بنابر این نقش گلیم در فرش سراب به نظر می‌رسد مردم را در مقابل چشم زن محفوظ نگه دارد و مقداری از گلیم‌های کهن به این منظور بافته شده است.</p>
	<p>آب روان</p>
<p>از آن جا که زندگی بدون آب وجود ندارد، این نقش بسیار مهم نشانه زندگی است و در حاشیه‌های فرش و گلیم جای داده می‌شود. در هر دو فرش سراب دیده می‌شود.</p>	<p>چهارپاره</p> <p>در فرش سراب نقش چهارپاره نشانه چهار عنصر، چهار جهت اصلی، یک سال چهار فصل، یک ماه چهار هفته و اهمیت عدد چهار است.</p>

(منبع تصاویر: مجموعه شخصی صمدی بهرامی (۱۳۹۹)، فرش (۱۳۹۷)، اریک اشنبر (۱۳۷۴)، مأخذ: ۸۷، ۹۷، Raoul E. Tschbull.)

(منبع مطالب: صمدی بهرامی (۱۳۹۹) و نگارنده)

نتیجه‌گیری

سراب به خاطر مرغوبیت طرح، نقش و رنگ قالی‌ها و قالیچه‌ها و کناره و پادری‌های مرغوب در اندازه‌های مختلف معروف است. فرش‌های سراب بیشتر به ابعاد ذرع و نیم، دو ذرعی و کناره‌هایی به عرض یک متر و طول ۳ تا ۶ متر است. ترنج‌های لوزی و شش ضلعی با نقوش ذهنی و هندسی از نقوش فرش‌های سراب است رنگ‌های این فرش‌ها رنگ‌های کلاسیک (قرمز، آبی، سورمه‌ای، شتری و نخودی) است.

فهرست منابع

- ادواردز، سیسیل (۱۳۵۷)، قالی ایران، انجمن دوستداران کتاب، تهران، چاپ اول
- اربابی، بیژن (۱۳۹۱)، فرهنگ‌نامه فرش شرق، ناشر: مؤسسه انتشاراتی جمال هنر، تهران، چاپ اول
- حبیبی، حسن (۱۳۹۱)، شهرهای ایران شهر، ناشر: بنیاد ایران‌شناسی، تهران، چاپ اول
- حقیقت، عبدالرفیع (۱۳۷۶)، فرهنگ تاریخی و جغرافیایی شهرستان‌های ایران، انتشارات کوش، تهران، چاپ اول
- صادقی مقدم، راضیه (۱۳۹۶ - ۱۳۹۵)، بررسی طرح و نقش قالی‌های کناره‌ای آذربایجان شرقی در حال حاضر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد صنایع دستی، دانشگاه سوره (دانشکده هنر)، استاد راهنمای نظری: مهدی کشاورزافشار
- نصیری، محمد جواد (۱۳۸۵)، فرش ایران، ناشر: انتشارات پرنگ، تهران، چاپ دوم
- یساولی، جواد (۱۳۷۵)، مقدمه‌ای بر شناخت قالی ایران، ناشر: فرهنگ‌سرای (یساولی)، تهران، چاپ دوم
- هانگلدین، آرمن (۱۳۷۵)، قالی‌های ایران، ناشر: انتشارات فرهنگ‌سرای (یساولی)، تهران، چاپ اول
- مقاله (انگلیسی)

-Tschebull, Raoul E (1979), Persian Village Ruge

مصاحبه‌ها

- صمدی بهرامی، یوسف (۱۳۹۹)، مصاحبه منتشر نشده فرش سراب و فرش کلیایی، مدرس دانشگاه هنر، دکترای درجه ۲ هنری
- فرشی، حمید (۱۳۹۷)، مصاحبه منتشر نشده، فرش سراب، بازنشسته دانشگاه، کارشناسی ارشد تخصصی در زمینه فرش.